

A KÍSÉRLETEZŐ EMBER (1985/2)

EGY FOGALOM ÉS KÖRNYÉKE

(Animációs kísérletek)

Animátor lat. 1. valaminek a létrehozója, mozgatója; lelkesítő, buzdító személy (Idegen szavak szótára)

Animálni annyit jelent: „életet lehelni valamibe”, „élővé tenni valamit”. Sőt, ha a latin szótárt alaposabban megnézzük, akkor abban a fogalomnak olyan értelmezésére is rábukkanunk („éltet”), amely ennek a cselekvésnek a folyamatos végzésére utal. A kifejezés nálunk nem nagyon ismeretes, talán csak a rajzfilmek megjelölésére használjuk néha: „animációs film” — ami annyit jelent, hogy a rajzok, bábok, grafikai jelek megelevenednek a vásznon. Pedig — megtartva a szó elsődleges jelentéskörét — az „animáció”, „animációs” kifejezéseket sok helyen igen széles körben használják egy olyan közművelődési tevékenységforma megjelölésére is, amely — igaz, többnyire inkább csak igényként, vagy pedig igen kezdeti, kísérleti stádiumban és az „animációs” kifejezés használata nélkül — nálunk is jelentkezik. Érdekes kissé a fülünknek még furcsán hangzó kifejezés mögé néznünk, és leginkább a tájékozódás igényével, utalásszerűen bejárnunk e szócsalád vidékét.

A szociokulturális animáció elméletét és gyakorlatát ma már sok helyen egyetemen tanítják, könyvek, folyóiratcikkek sokasága szól erről a témáról, maga az animációs tevékenység — és főként a módszertana — viták kereszttüzében áll.

Mivel az adott keretek mellett a kérdéskör középebe belevágni eleve kudarcra ítélt próbálkozás volna, nézzünk meg egy példát, ami ugyan nem mondhat el mindent az animációs gyakorlatról, az animáció égisze alatt folyó kísérletekről, de legalább megfoghatóvá teszi, hogy miről is van szó. Valójában nagyon egyszerűnek tűnik az egész. Összeül valahol egy klubteremben egy társaság, amelynek tagjai mondjuk a társadalmi kérdéseket feszegető filmek iránt érdeklődnek. Nemre, korra, iskolai végzettségre, foglalkozásra nézve mindannyian mások és mások lehetnek, a lényeg az, hogy van egy közös érdeklődési területük. Kéthetente, havonta jönnek össze, a találkozó témája mindig egy—egy előzetesen megtekintett film. Az együttlét kötetlen beszélgetésből áll. Egyvalaki elmondja a véleményét, mások hozzáteszik a magukét, ellenvélemények ütköznek, az álláspontok kiegészítik vagy éppen megkérdőjelezik egymást. Az esemény leginkább olyan szövetre emlékeztet, amelyen különböző színű és mintázatú felületek váltják egymást (e szövetfajta angol megnevezése „patchwork”, aminek pontos magyar nyelvű megfelelőjéről nincsen tudomásom). A beszélgetés végére bizonyos állásfoglalások kikristályosodnak ugyan, de mindig megmarad a vélemények, álláspontok tarka szövete. Végül is nem dől el semmi lényeges dolog, szakszerű elemzésre sem kerül sor, a tagok mégis rendszerint jó érzéssel, megleléssel távoznak.

Természetesen mindez nem magától alakul így. Van valaki, aki szinte láthatatlanul, a háttérben maradván megszervezi és irányítja az egész tevékenységet. Ő ismeri legjobban a vitatott filmet, elolvasta a róla megjelent kritikákat, sőt még filmelméleti ismeretekkel is rendelkezik. De mind a személy, mind pedig a tudása végig háttérben marad. Ha viszont

szükség van rá, akkor mindig készen áll arra, hogy a megszakadt beszélgetést ennek a tudásnak a felhasználásával kimozdítsa a holtpontonról, a mindenkit érdeklő kérdésekre pontos választ adjon, az elkanyarodó beszélgetést észrevétlenül visszaterelje a megszokott mederbe stb. Ő az animátor, akinek célja a csoport közös beszélgetésének jó alakulása. Mindig kézben tartja a szálakat, figyeli a tagok igényeinek alakulását, és a szó szoros értelmében véve kiszolgálja a közösség önmegfogalmazási igényét. Kívülálló, aki bármelyik pillanatban pontos képet tud adni a közösség szerkezetének és működésének állapotáról, az addig bejárt útról, a megoldandó feladatokról. Hozzá is tartozik a csoporthoz, meg nem is: látszólag a foglalkozások aktív résztvevője, valójában azonban az agyával mindig kívül marad, mindig rálát arra, ami éppen történik. A csoport egyébként nyitott, bárki kimaradhat és helyét mások foglalhatják el.

Körülbelül ennyi az, ami az animációs kísérletből látszik. Hívei és támadói egyetértenek abban, hogy — legalábbis elvben — nagyon lényeges és több szempontból is figyelemreméltó folyamatok állnak az ilyen típusú tevékenységek mögött. Azért csak elvben, mert az animációs tevékenységek módszertanának kidolgozása még mindig késik — ezért beszélhetünk kísérletekről. A sikeres változatok nyomán azonban az animációs kísérletek fontosabb jegyei ma már széles körben ismertek, sőt néha valóságos elméletté ötvöződnek.

Az animációs tevékenység valami másnak az ellenében alakult ki, fogalmazódott meg. Ez a más pedig a kultúraterjesztés hagyományos gyakorlata. Ha megszervezzük egy filmátogatást, a filmről előadást tartunk, találkozót szervezünk a rendezővel vagy a színészekkel, akkor kultúraterjesztést végzünk. Ez a tevékenység — akárcsak az iskolai tanítás — egy úgynevezett „bipoláris modell” szerint alakul: egyik póluson áll az, aki tud valamit, a másikon pedig azok, akik nem tudnak valamit; aztán a találkozó folyamán létrejön — többé — kevésbé rituális kellékek hálójába fogva — ennek a tudásnak az átadása, terjesztése. Az animáció hívei ennél többet akarnak, sőt, sokszor éppen ezt nem akarják! Nem a tudást és a terjedést kifogásolják, hanem a terjesztés jól begyakorolt, a befogadót eleve passzív helyzetbe kényszerítő változatait.

Szemléletünk legfontosabb újdonsága: a társadalomban mindig működő közösségteremtési igényekből indulnak ki. Az animációs gyakorlat csak rájátszik erre az igényre, segíti annak a kifutását. Az animátor nem megváltoztatni akarja — valamilyen általa elképzelt vagy képviselt „jó tudás” szellemében — a kísérlet alanyait, hanem csupán ráveszi őket arra és segíti őket abban, hogy járjanak be egy utat: a közösséggé való formálás útját. A kötetlen kommunikáció nagyon fontos: az aktív, kreatív részvétel legfontosabb feltétele. Természetesen az animátor nem testetlen senki, neki is van véleménye, de az csupán egy a sok közül. A csoport tevékenység síkján végül is a legfontosabb történés az, hogy minden egyes résztvevő elhelyezkedik a működő kommunikációs hálóban: kapcsolódik valamilyen állásponthez, tisztázza a más álláspontokhoz való viszonyát, és ezzel — mások mellett vagy éppen mások ellenében — elhelyezi, megfogalmazza önmagát. A huszadik század vége felé járva úgy tűnik, ez az a gesztus, ami a modern ember életéből a leginkább hiányzik, és aminek a szükségét egyre inkább érzi. Az animáció hívei tényleg felkínálják ezt az alternatívát. Más kérdés, hogy mindez a gyakorlatban nagyon nehéz megvalósítani. A felmerülő korlátok ellenében vannak olyan biztató kísérletek, amelyek az animációs szemlélet jogoságának igazolása mellett empirikusan bizonyítják a közösségteremtési igények működését is. Azt ugyan eddig is mondtuk, hogy vannak közösségteremtési igények, de más dolog

hinni, és ismét más az, ha olyanformán győződhetük meg ezeknek az igényeknek a működéséről, hogy módszeresen feltérképezzük nyílt vagy rejtett jelentkezéseiket. A leginkább zavaró tényező a jelzett bipoláris szemlélet és a mögötte meghúzódó népművelői attitűd, amely nap mint nap megfogalmazódik valamilyen formában. Eszerint nem csupán a bizonyos tudással rendelkezünk, amelyet át kell adni, hanem biztosan tudjuk azt is, hogy ebből a tudásból kinek mennyire van szüksége és ezt az átadást milyen formában lehet a leghatékonyabban elvégezni.

A Népi Művészeti Iskolák tevékenységéből lehetne több olyan példát felsorolni, amelyek megközelítik az animációs kísérleteket, és amelyek sokszor ugyan nem magas kultúrát közvetítenek, de a közös munka légkörében megteremtik az önmegfogalmazás és a kreatív tevékenység alapszövetét képező kötetlen és sokarcú kommunikációs gyakorlatot (itt talán nem érdektelen megjegyezni azt, hogy nem csupán a hangzó nyelv lehet a kommunikáció közege, hanem a viselkedés, a munka is).

Az animációs tevékenység nyilván nemcsak a közművelődés terén alkalmazható. Amit róla általánosságban elmondtam, az eléggé meggyőzően érvel amellett, hogy nevelési gyakorlatról van szó, mégpedig olyanról, amely sok vonatkozásban rokonságot mutat az utóbbi időben egyre gyakrabban hirdetett és mindig csupán kísérleti stádiumban levő „nondirektív” pedagógiai irányzatokkal. Nem minden alap nélkül csábít tehát az a gondolat, hogy animációs gyakorlatot az iskola falai között is elképzeljünk. Igaz, ott a részvétel korántsem spontán, mint az animációs tevékenységnél, az átadandó tudás is jól körülírt. Ezzel szemben viszont a tantervek egyre több olyan célkitűzést fogalmaznak meg (gondolok itt mindezekelőtt a képességfejlesztésre, a személyiség kibontakoztatására), amelyek az iskola hagyományos bipoláris tudásterjesztési modellje szerint nem valósíthatók meg. Sőt mi több, az is nyilvánvaló, hogy ezeket a célokat csak közösségi alapú foglalkozással és a kötetlen kommunikációs tevékenység valamilyen formájú bevezetésével lehet elérni, ami ismét az animációs szemlélet jogossága mellett érvel. Animátor is legyen tehát a tanár? És ha igen, akkor mi lesz az évszázadok óta begyakorolt szereppel, amely szerint a megkérdőjelezhetetlen és megfellebbezhetetlen tudás letéteményesei vagyunk (nyilván magam is tanár vagyok), hiszen ezt a szerepet nem lehet bevenni semmiféle olyan kommunikációba, ahol egymás pozíciói megkérdőjelezhetőek, és ahol egyidőben több érvényes tudás él egymás mellett? Idáig jutva a gondolatmenetben, nem túlzás Szküllát és Kharübdiszt emlegetni, legalábbis mindaddig nem, amíg sikerül elképzelni az animátori és a tudásközvetítői szerepnek az együttes és ugyanakkor nem tudathasadásos változatát. Ez a kérdés a kor kihívása, és egyre inkább az a meggyőződésem, hogy összehétközés helyett az animációs kísérletek a jövő. Közösségekben folyó szövegalkotások és irodalmi elemzések száma még kevés, de eredményekben biztató kísérletek érvelnek amellett, hogy az animáció — elvben — az iskola falai között is alkalmazható. Kár, hogy ezek a próbálkozások (s hasonlóképpen a Népi Művészeti Iskolák próbálkozásai is) ritkán kapnak nyilvánosságot, és talán még nagyobb baj az, hogy — ha meg is fogalmazódnak néha — megfelelő terminológia híján többnyire a klasszikus kultúraterjesztés fogalmainak köntösében kell megjeleníteniük, ami teljesen elmosza újszerűségüket s a mögöttük munkáló szemléleti váltást. Igaz, a „hagyományos” kultúraterjesztés látványosabb, a láthatatlanabb animáció azonban a látvány ellenében azt ígéri, hogy nem csupán gazdagítani, hanem alakítani is képes bennünket. Ezt az esélyt kár lenne kihasználatlanul hagyni.

Biró A. Zoltán